

УДК 343.346.8:004

ГАВЛОВСЬКИЙ В.Д., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

***Анотація.** Досліджуються кримінальні правопорушення, які вчиняються з використанням соціальних мереж. Визначається, які правопорушення вчиняються найчастіше. Надаються пропозиції з протидії використанню соціальних мереж у злочинних цілях.*

***Ключові слова:** використання соціальних мереж, кваліфікація правопорушень, протидія використанню соціальних мереж у злочинних цілях.*

***Summary.** Criminal offences committed using social networks are explored. The most frequently committed offences are identified. Suggestions for counteraction to the use of social networks for criminal purposes are given.*

***Keywords:** use of social networks, qualification of offences, counteraction to the use of social networks for criminal purposes.*

***Аннотация.** Исследуются криминальные правонарушения, которые совершаются с использованием социальных сетей. Определяется, какие правонарушения чаще всего совершаются. Предоставляются предложения по противодействию использованию социальных сетей в преступных целях.*

***Ключевые слова:** использование социальных сетей, квалификация правонарушений, противодействие использованию социальных сетей в преступных целях.*

Постановка проблеми. Соціальні мережі використовуються зловмисниками у всьому світі для вчинення злочинів. Дослідження, проведене у Великобританії, продемонструвало, що чотири з п'яти крадіжок відбуваються за допомогою “Twitter” і “Facebook”. В Україні така статистика не ведеться, але практика засвідчила, що в країні інформаційні технології активно використовуються у злочинній діяльності.

Результати аналізу наукових публікацій. Останнім часом використання соціальних мереж в деструктивних цілях вивчалось значною кількістю науковців. Серед них Гаркуша Ю.О., Гіда О.Ф., Горовий В.М., Косолап О.В., Цехан Д.М. та інші. Низка наукових праць за вказаною проблематикою належить також і автору цієї статті. Але статистичного аналізу злочинів, що вчиняються з використанням соціальних мереж, не проводилося.

Метою статті є виявлення структури злочинності, пов'язаної з використанням соціальних мереж у кримінальних цілях, та надання першочергових рекомендацій щодо протидії використанню правопорушниками у своїх інтересах соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Інтернет-аудиторія постійно збільшується та охоплює значну кількість населення нашої планети. Швидкими темпами зростає кількість користувачів соціальних мереж. Лише соціальна мережа “Facebook” налічує більше 1,94 млрд. користувачів у світі [1]. І хоча UA-сегмент соціальної мережі “Facebook” демонструє фантастичні темпи зростання останнім часом, на кінець 2016 року кількість українських користувачів “Facebook” налічувала близько 7,2 млн. [2]. Це третій показник, на другому місці за кількістю користувачів – російська соціальна

мережа “Однокласники”. Щомісячна українська аудиторія становить 9,5 млн. чоловік, а щоденна – 5,4 млн. користувачів. І безперечним лідером є соціальна мережа “Вконтакте”, яка встановила в лютому поточного року новий рекорд в Україні – 16 млн. унікальних відвідувачів на добу [3].

Масштаби кримінальних проявів у соціальних мережах Інтернету складно оцінити. Об’єктивному аналізу досліджуваного виду злочинності не сприяє як недосконалість статистичної звітності правоохоронних органів (насамперед звіту про злочини, вчинені у сфері високих інформаційних технологій), так і труднощі у виявленні, розслідуванні та розкритті злочинів, скоєних із використанням високих інформаційних технологій. З метою визначення системних заходів щодо протидії використанню соціальних мереж злочинцями доцільно провести кримінологічний аналіз злочинів, учинених із використанням соціальних мереж.

На сьогодні в Україні не існує статистичної звітності, яка б містила показники про кримінальні правопорушення, вчинені з використанням соціальних мереж. У “Розділі XVII. Відомості про кримінальні правопорушення, що вчинені з використанням високих інформаційних технологій, у тому числі виявлення і супроводження таких правопорушень працівниками підрозділів кіберполіції”, що є складовою “Звіту про результати роботи підрозділів Національної поліції України (форма № 1-АВ)”, відображаються лише показники про кримінальні правопорушення, що вчинені з використанням високих інформаційних технологій. Відсутність у звітах показників про кримінальні правопорушення, що вчинені з використанням соціальних мереж, пов’язана з тим, що у Картці про кримінальне правопорушення не передбачено пункту про такі правопорушення.

Тому для проведення кримінологічного аналізу злочинів, учинених із використанням соціальних мереж, чи отримання інформації про використання соціальних мереж для розкриття злочинів, чи отримання інформації, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення, на початку 2017 року було проаналізовано кримінальні правопорушення за 2016 рік, у фабулах яких був присутній контент, пов’язаний із соціальними мережами. Перелік кримінальних правопорушень, що вчинені з використанням соціальних мереж, надано Департаментом інформаційної підтримки та координації поліції “102” Національної поліції України.

Для отримання необхідних матеріалів були сформовані такі запити: “вконтакті”, “в контакті”, “vk”, “vkontakte”, “v kontakte”, “Однокласники”, “Odnoklassniki”, “Facebook”, “Твіттер”, “Соцмережа”, а також “Соціальна мережа” в різних відмінках. Такий вибір формулювань пошукових запитів обумовлений тим, що на сьогоднішній день в Україні, про що говорилося раніше, найбільше активних користувачів зареєстровано у трьох соціальних мережах – “ВКонтакті”, “Однокласники” та “Facebook”. При пошуку документів виникла також складність, пов’язана з тим, що слідчі у фабулах кримінальних правопорушень по-різному позначають одні й ті ж соціальні мережі чи взагалі їх не називають.

За результатом пошуку було отримано 677 документів, в яких зазначено, що соціальні мережі в основному використовувалися для вчинення кримінальних правопорушень та для надання інформації, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення. У подальшому мова буде йти лише про ці зареєстровані кримінальні правопорушення.

Соціальна мережа “Однокласники” використовувалася для вчинення трьох кримінальних правопорушень, одне з яких передбачено ч. 1 ст. 436-1 КК України та два – ч. 1 ст. 182 КК України.

Соціальна мережа “Facebook” у злочинних цілях використовувалася 48 разів. Найбільше (9 разів) мережа використовувалася для вчинення шахрайств, 6 разів – для вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 129 КК України, та по одному-два рази для вчинення кримінальних правопорушень, передбачених 25-ма статтями КК України. У м. Києві було зареєстровано 8 кримінальних правопорушень, у Львівській та Одеській областях – по 6, Дніпропетровській області – 4. Із 48 відкритих у 2016 році кримінальних проваджень 26 (54,2 %) було закрито за п. 1 ч. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, тобто встановлено відсутність події кримінального правопорушення чи встановлено відсутність у діянні складу кримінального правопорушення. Стосовно 23-х кримінальних проваджень рішення не було прийнято. І лише за одним кримінальним провадженням за ч. 3 ст. 190 КК України було складено обвинувальний акт.

Соціальна мережа “Твіттер” була використана один раз.

У двох фабулах кримінальних правопорушень були зазначені одночасно соціальні мережі “Вконтакті” та “Однокласники”. У частині фабул кримінальних правопорушень назви соціальних мереж взагалі не вказувалися. Решта кримінальних правопорушень пов’язані з використанням соціальної мережі “Вконтакті”.

Слід зазначити, що соціальні мережі використовувалися при вчиненні злочинів за 42 статтями КК України. Найбільшу частку зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених із використанням соціальних мереж, становлять шахрайства, питома вага яких складає 48,1 % (326 зареєстрованих шахрайств із 677 зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов’язаних з використанням соціальних мереж). При цьому, вчинених за ч. 1 ст. 190 КК України зареєстровано 260, за ч. 3 ст. 190 КК України – 66 кримінальних правопорушень. Варто також зауважити, що з 326 кримінальних проваджень 191 було закрито за п. 1 ч. 1 та п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, що становить 58,6 % від усіх зареєстрованих шахрайств, учинених із використанням соціальних мереж. За 42 (12,9 %) кримінальними провадженнями було складено обвинувальні акти, а за 91 (28 %) – рішення не було прийнято. 71,1 % кримінальних проваджень за ч. 1 ст. 190 КК України було закрито за п.п. 1,2 ч. 1 ст. 284 КПК України (185 із 260). Стосовно 74 кримінальних проваджень не було прийнято рішення. Також не було складено жодного обвинувального акта.

Злочини, пов’язані з ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, складають 32,5 % (220 з 677 злочинів, які були вчинені з використанням соціальних мереж. За ч. 1 ст. 301 КК України було зареєстровано 37 кримінальних правопорушень, за ч. 2 – 130, ч. 3 – 49 і ч.ч. 4, 5 – 4.

Таким чином, увезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп’ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру є найбільш поширеними правопорушеннями серед користувачів соціальних мереж. Питома вага таких злочинів складає 59,1 % від усіх злочинів, передбачених статтею 301 КК України. Слід відзначити, що результати розслідування злочинів, передбачених ч. 3 ст. 301 КК України, є найбільш ефективними. Так, за 49 кримінальними провадженнями було складено 43 обвинувальні акти.

Із 220 кримінальних проваджень за ст. 301 КК України 40 % було закрито за п.п. 1,2 ч. 1 ст. 284 КПК України, за 27,3 % було складено обвинувальні акти та та стосовно 5,5 % кримінальних проваджень рішення не було прийнято.

Наступними за кількістю є злочини, передбачені ст. 300 КК України (Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію). У переважній більшості випадків розміщувалися відеофільми, до яких надавався вільний доступ для перегляду користувачам соціальної мережі “Вконтакті” і які згідно із висновками експертів за своїм змістом відносилися до творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. Частка цих злочинів становить 4,4 % від усіх злочинів, що вчиняються з використанням соціальних мереж. За 56,7 % цих кримінальних проваджень складено обвинувальні акти.

По 1,8 % (12) складають злочини, передбачені ч. 1 ст. 129 КК України (Погроза вбивством) та ч. 1 ст. 182 КК України (Порушення недоторканності приватного життя).

Ще 8 кримінальних проваджень було відкрито за ст. 156 КК України (Розбещення неповнолітніх).

Соціальні мережі також використовувалися для вчинення та для надання інформації, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення передбачених такими статтями КК України:

- ст. 120. Доведення до самогубства – 1;
- ст. 160. Підкуп виборця, учасника референдуму – 2;
- ст. 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за ін. ознаками – 1;
- ст. 163. Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер – 2;
- ст. 170. Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій – 1;
- ст. 171. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – 1;
- ст. 185. Крадіжка – 4;
- ст. 186. Грабіж – 1; ст. 189. Вимагання – 6;
- ст. 192. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою – 1;
- ст. 203-2. Зайняття гральним бізнесом – 1;
- ст. 239. Забруднення або псування земель – 1;
- ст. 240. Порушення правил охорони або використання надр – 2;
- ст. 246. Незаконна порубка лісу – 3;
- ст. 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань – 2;
- ст. 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами – 4;
- ст. 296. Хуліганство – 3;
- ст. 298. Незаконне проведення пошукових робіт на об’єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об’єктів культурної спадщини – 1;
- ст. 307. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 1 (розміщено інформацію про можливе вчинення кримінального правопорушення, а саме незаконний збут особливо небезпечних наркотичних речовин на території м. Одеси);
- ст. 309. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту – 1 (у соціальній мережі викладена інформація, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення);

– ст. 321. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів – 1 (на сторінці в соціальній мережі “Вконтакті” розміщено рекламу сильнодіючих лікарських медичних препаратів);

– ст. 338. Наруга над державними символами – 1 (на сторінці в соціальній мережі “Facebook” невідома особа розмістила зображення Державного прапора України з нанесеними на синьо-жовтому фоні непристойними зображеннями, що є публічною наругою над державним символом України);

– ст. 343. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця – 1 (у соціальній мережі “Вконтакті” було виявлено фейкову сторінку та групу із зображенням фото працівника поліції, де від нібито від свого імені розмістив оголошення щодо діяльності салону еротичного масажу під назвою “академія задоволення”);

– ст. 345-1. Погроза або насильство щодо журналіста – 1 (невідомий надіслав повідомлення журналісту із погрозами в соціальній мережі “Facebook”);

– ст. 350. Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов’язок – 1 (депутат Дніпропетровської міської ради гр. З. 03.11.2016 р. розмістила на соціальному сайті “Facebook” погрози застосування насильства (вбивства, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень), приниження гідності, свободи та особистої недоторканості стосовно Дніпропетровського міського голови Філатова Б.А. та його близьких осіб з метою припинення його службової діяльності на посаді Дніпропетровського міського голови);

– ст. 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи – 1 (у соціальній мережі “Facebook” невстановленою особою під іменем міського голови Хмельнюка В.Я., Боровської О.Р., заступника міського голови Биченко С.Я. та секретаря міської ради були створені “фейкові” сторінки у вказаній соціальній мережі);

– ст. 356. Самоправство – 2 (у соціальній мережі “Facebook” розміщено інформацію про неправомірне поводження з ґрунтами та надрами на території Фастівського району);

– ст. 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів – 2 (у соціальній мережі “Facebook” на сторінці користувача “Ганна Стефанюк” опубліковано пост про те, що у ВРЕВ кандидатам на відкриття додаткових категорій надаються подробиці довідки про практичний дозвіл управління спеціальним автотранспортом);

– ст. 361. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електрозв’язку – 5 (5 жовтня 2016 року невстановлена особа здійснила несанкціоноване втручання в офіційну сторінку прес-центру штабу АТО МО України в соціальній мережі “Facebook” шляхом зміни керуючого поштового аккаунту сервісу ukr.net з метою розміщення недостовірної інформації);

– ст. 364. Зловживання владою або службовим становищем – 2 (розміщено інформацію, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення);

– ст. 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі – 1 (інформація про вчинення злочину);

– ст. 436-1. Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів – 4 (розміщено інформацію, яка може свідчити про вчинення кримінального правопорушення).

Найбільшу кількість кримінальних правопорушень зареєстровано у Дніпропетровській області – 76, що складає 11,2 % від усіх зареєстрованих

кримінальних правопорушень, у фабулах яких зустрічається контент – соціальна мережа. У результаті розслідування матеріалів кримінальних проваджень за 45-ма складено обвинувальні акти, що складає 59,2 % від унесених до ЄРДР досліджуваних кримінальних правопорушень, та 35,7 % від усіх складених по Україні обвинувальних актів. У Запорізькій області з 71 кримінального провадження за 22 складено обвинувальні акти, що складає 31 % від зареєстрованих по області. У Чернівецькій області відкрито 68 кримінальних проваджень, з яких за 16 складено обвинувальні акти, що складає 23,5 %. У м. Києві з 50 кримінальних проваджень жодне не закінчено шляхом складання обвинувального акта. У Полтавській області із 49 кримінальних проваджень за 10 складено обвинувальні акти.

Варто зазначити, що в Україні у 2016 році до суду було направлено 126 кримінальних проваджень.

Відповідно до Звіту про результати роботи підрозділів Національної поліції України за 12 місяців 2016 року, в країні було зареєстровано 1241 кримінальне правопорушення за ч. 3, 4 ст. 190 КК України. За результатами опрацювання наданих документів встановлено, що з використанням соціальних мереж вчинено 326 кримінальних правопорушень, що складає 26,2 %, тобто кожне четверте шахрайство вчиняється з використанням соціальних мереж. З використанням соціальних мереж також вчиняється кожне десяте кримінальне правопорушення, передбачене ч.ч. 3, 4, 5 ст. 301 КК України (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) (53 із 525).

Розглянемо деякі особливості, виявлені в результаті аналізу зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Так, у Запорізькій області за ч. 3 ст. 190 КК України зареєстровано 32 кримінальні правопорушення, що складає 46,4 % від усіх зареєстрованих по області. В Україні всього зареєстровано 66 кримінальних правопорушень за ч. 3 ст. 190 КК України, тобто 48,5 % зареєстровано в Запорізькій області, а кількість складених обвинувальних актів становить 78 %. Це найкращий показник у досудовому розслідуванні за кількістю складених обвинувальних актів..

Найбільшу кількість кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 300 КК України (ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію) зареєстровано в Чернівецькій області – 17, що складає 60,7 % від усіх зареєстрованих по Україні. При цьому кількість кримінальних правопорушень, досудове розслідування за якими закінчено з обвинувальним актом, у Чернівецькій області складає 94,1 % від усіх зареєстрованих по Україні за цією статтею. У Чернівецькій області також найбільше зареєстровано кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 301 КК України (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) – 44, що складає 33,9 % від усіх зареєстрованих по Україні. При цьому 75 % з угодою про визнання винуватості (43 із 58 по Україні).

Найменшу кількість кримінальних правопорушень, що вчинилися з використанням соціальних мереж, зареєстровано в Київській області – 1 кримінальне правопорушення за ч. 1 ст. 356 КК України (самоправство) (у соціальній мережі “Facebook” розміщено інформацію, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення), Житомирській і Черкаській – по 4, Рівенській області – 8.

Варто також зупинитися ще на одній проблемі.

В Україні найбільше кримінальних правопорушень у 2016 році зареєстровано за ч. 1 ст. 190 – 260, що складає 34,4 % від усіх зареєстрованих. Разом з тим, не було

закінчено жодного досудового розслідування зі зверненням до суду з обвинувальним актом. При цьому, за окремими випадками шахрайства (виходячи із фавул) кримінальні правопорушення реєструвалися за іншими статтями КК України, наприклад за ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка), чи відбувалася перекваліфікація злочину з ч. 3 ст. 190 КК України на ч. 1 ст. 192 КК України. Усі ці кримінальні правопорушення вчинялися шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки, а тому інформація про кримінальні правопорушення мала реєструватися за ч. 3 ст. 190 КК України.

Варто також вказати на заповнення фабули кримінального правопорушення в Картці про кримінальне правопорушення. При заповненні цього пункту слідчі вживають багато різних найменувань соціальної мережі “Вконтакті”, наприклад, веб-сайт “<http://vk.com>”, на сайті “Вконтакте”, у Інтернет-мережі “Вконтакте”, у соціальній мережі “Вконтакті”, через сайт “<http://vk.com>”, в Інтернет-сайті “Вконтакте”, в мережі “Вконтакте”, у соцмережах Інтернет, на веб-ресурсі з доменним ім’ям “vk.com”, через Інтернет-мережу – сайт “<http://vk.com>”, через мережу Інтернет сайт “Вконтакте” тощо.

На нашу думку, фахівцям ГСУ Національної поліції України необхідно розробити зразок заповнення фабули кримінального правопорушення, що вчинене з використанням, зокрема, соціальних мереж для його застосування слідчими під час внесення до ЄРДР інформації про такі кримінальні правопорушення.

Висновки і пропозиції.

В Україні збільшується кількість кримінальних правопорушень, які вчиняються з використанням соціальних мереж (найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 190, 300, 301 КК України). З метою ефективної протидії використанню соціальних мереж у злочинних цілях необхідно:

– передусім, удосконалити інформаційно-аналітичну роботу, зокрема шляхом внесення змін до документа первинного обліку – Картки про кримінальне правопорушення: пункту 16. Для цього розділ “Кримінальні правопорушення, що вчинені (пов’язані)” (Додаток 9. “Додаткові відмітки щодо кваліфікації правопорушень”) доповнити окремим пунктом такого змісту **“з використанням соціальних мереж”**;

– унести зміни до “Звіту про результати роботи підрозділів Національної поліції України”, передбачивши у “Розділі XVII. Відомості про кримінальні правопорушення, що вчинені з використанням високих інформаційних технологій, у тому числі виявлення і супроводження таких правопорушень працівниками підрозділів кіберполіції” графу **“кримінальні правопорушення, вчинені з використанням соціальних мереж”**.

Використана література

1. Кількість користувачів Facebook сягнула майже 2 мільярдів. – Режим доступу : <http://www.unn.com.ua/uk/news/1662322-kilkist-koristuvachiv-facebook-syagnula-mayzhe-2-milyardiv>

2. Український Фейсбук. – Режим доступу : https://ukrainianfacebook.com.ua/2017/01/15/%D1%82%D0%BE%D0%BF-100-3/#.WRV_RE0Viag

3. Соцмережа ВКонтакте заявила про новий рекорд відвідуваності в Україні. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/techno/gadgets/sotsmerezha-vkontakte-zajavila-pro-novij-rekord-vidviduvanosti-v-uk-rajini-687813.html>

~~~~~ * * * ~~~~~